

Розділ IV. ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО ТА СПЕЦІАЛЬНІ ІСТОРИЧНІ ДИСЦИПЛІНИ

УДК94(477-25):378 «18»
DOI 10.18524/2312-6825.2021.32.250085

Олександр Музичко
orcid.org/0000-0002-8019-2254
доктор історичних наук,
професор кафедри історії України
Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова Україна, Одеса
(048) 723-58-42
sandro06@ukr.net

ІСТОРИК ВОЛОДИМИР МИКОЛАЙОВИЧ ЯСТРЕБОВ (1855 – 1898 рр.): ОДЕСЬКІ УНІВЕРСИТЕТСЬКІ РОКИ

Анотація

Метою цієї статті є висвітлення важливого етапу життєвого шляху талановитого південноукраїнського історика, етнографа, археолога другої половини XIX ст. В. М. Ястребова. На основі великого комплексу мемуарних, наративних та актових джерел здійснено мікродослідження, що розкрило до того загальну тезу про значення Новоросійського університету у формуванні постаті вченого. Вказано, що головне значення для долі В. М. Ястребова мав П. К. Брун. Р.В. Орбинський, В. І. Григорович, І. С. Некрасов, Ф. І. Успенський. Окрім університетських викладачів, велике значення мав на той момент гімназійний викладач О. І. Маркевич. Спілкування з прихильниками української культури в Одесі зумовило зацікавлення та симпатії росіянина В. М. Ястребова до українського народу та культури.

Ключові слова: історіографія, Новоросійський університет, Південна Україна, історична освіта.

Oleksandr Muzychko
Doctor of Historical Sciences (Ph.D.)
Professor of the Department of History of Ukraine
Odesa I. I. Mechnikov National University,
Ukraine, Odesa
(0482) 723-58-42
sandro06@ukr.net

HISTORIAN VOLODYMYR MYKOLAYOVYCH YASTREBOV

(1855 - 1898): ODESA UNIVERSITY YEARS

Summary

It is necessary to research the biographies of historians. This makes it possible to establish a connection between the features of the life path of historians and their historical views, to study the social component in the development of science. The main thesis of the article is the fact that the development of a scientist is largely determined by the characteristics of his formation as a person, primarily in a higher educational institution.

The purpose of this article is to prove this thesis based on the study of the early stage of the life of the famous historian who worked for many years in the city of Elizavetgrad (today Kropyvnytsky) Volodimir Mykolayovych Yastrebov (1855 - 1898). In 1872 - 1877 he studied and defended his Ph.D. thesis at the Odessa Novorossiysk University. The historiographic base of our article consists of a number of articles and books. The main contribution to the biography of V.M. Yastrebov was made by the Kirovograd (Kropyvnytskyi) historians. They often mentioned the Odesa stage of the scientist's life, but did little to concretize the circumstances of his studies at the university.

The sources of our article are narrative and act documents. The most important sources are kept in the State Archives of the Odessa region. We have identified such important sources as the memoirs of V. M. Yastrebova about studying at the Odessa University, his thesis about the sixth crusade. Thus, there is a sufficient base of sources for the reconstruction of the student's years of the historian. The main methods of our research are comparative, genetic, microhistorical, and biographical.

So the conclusion to be drawn is Odesa University was of great importance for the formation of the personality of V. M. Yastrebov. The greatest influence on the formation of him as a scientist had such talented teachers as V. I. Grygorovych, P. B. Orbynsky, P. K Brun, I. S. Nekrasov. In addition to university teachers, of great importance at that time was a high school teacher O.I. Markevych.

Communication with supporters of Ukrainian culture V. I. Grygorovych, O. I. Markevych formed a nice image of V. M. Yastrebov is a russian with an interest in the Ukrainian people and culture. Studying in Odesa laid the foundations of cooperation V.M. Yastrebov with the Odesa scientific environment throughout his later life.

Keywords: *historiography, Novorosiyski University, Southern Ukraine, historical education.*

Біоісторіографічні дослідження сприяють встановленню тісного взаємозв'язку між особливостями життєвого шляху істориків, їх оточенням, повсякденними практиками, з їх історичними поглядами, а відтак і виявляють соціальну складову розвитку науки. У предмет історіографічних досліджень мають бути включені не лише провідні, найвидатніші історики, але й, так звані, особи «другого плану», хоча

непоодинокі випадки, коли саме ці особистості, особливо у регіональному вимірі, рухали освіту та науку уперед. У сучасній історіографії таким особистостям приділяється значна увага. Зокрема, й автор цих рядків неодноразово звертався до цієї тематики. Одним з можливих підходів у біоісторіографічних дослідженнях є своєрідна фрагментизація, виявлення та ретельне вивчення окремого періоду у житті вченого, пов'язаного з певним населеним пунктом, закладом, установою. Окрім виявлення фактів для створення біографій учасників історіографічного процесу цей підхід важливий для краєзнавчих, меморіальних, локальних, студій. Тільки з цієї мозаїки ретельно досліджених фактів можемо наблизитись до реалізації такого привабливого та ідеалістичного, хоча вже й довгий час критикованого класичного гасла «пізнати історію, якою вона була насправді».

Володимир Миколайович Ястребов (1855 – 1898) посідає серед українських істориків своєрідне місце. Навряд чи його можна зарахувати до числа провідних істориків, що працювали на території України. Цьому не сприяли його провінційний статус, нетривалість життя, відсутність фундаментальних, концептуальних, дороговказуючих праць. При тому на локальному рівні він є одним з найважливіших істориків міста Кропивницький (в його добу – Єлизаветград). Сучасники та подальші автори відзначали науковий ентузіазм вченого, його внесок у формування археології та етнографії як галузей наукових досліджень, внесок у розвиток музейництва. Відзначалося й його російське походження, але очевидними були також його українські зв'язки та симпатії, й, власне приналежність у кількох сенсах до поняття «український історик». Залученість у декілька споріднених між собою галузей знань, культур, доповнюється й місцем його проживання, що дозволяє розглядати його залежно від обраного територіального ракурсу як південноукраїнського історика, так і центральноукраїнського, чи точніше у вужчому сенсі наддніпрянського. Але у цій статті не прагнемо комплексно дослідити біографію та творчий доробок В. М. Ястребова.

Мета статті. Реконструювати одеський період початкового етапу життєвого шляху В.М. Ястребова, виявити значення для становлення його особистості одеського Новоросійського університету.

Аналіз досліджень. Життєвий шлях В. М. Ястребова почали досліджувати автори некрологів, серед яких найважливіше значення має некролог авторства одеського історика О.І. Маркевича, близького знайомого покійного (Маркевич, 1900). Нейтральний політичний статус та життя, що припало на відносно «спокійну» добу, зумовило те, що В. М. Ястребов не був викреслений з історіографії у радянський період. У 1920-х роках більш ретельно дослідила біографію вченого елизаветградська краєзнавець Н. Бракер (Бракер, 1929). У подальшому вчений був присутній у біографічних виданнях союзного та республіканського рівнів, у сюжетно близьких до нього монографіях (зі скіфології, наприклад) (Семенов-Зусер, 1947: 42-43). На якісно новий рівень біографія В. М. Ястребова вийшла у 1990-тих роках – на початку ХХІ ст., що відбилось передусім у виданні статей та книг про його життя кіровоградськими дослідниками (Карповець Н., 1997; Янчуков, 2005; Тупчієнко, 2010; Шляховий, 2013; Філоненко, 2015; Собчук О., 2015, 2019). Звертали увагу на постать В. М. Ястребова й представники інших історіографічних центрів, але побіжно (Випускники. 2019: 196). В усіх текстах було коротко згадано про Новоросійський університет як альма-матер історика, але спеціально ця тема не висвітлювалась, в тому числі й у монографіях, що дозволяє твердити про існування певної історіографічної лакуни яку прагнемо заповнити.

Джерельна база. Наша стаття ґрунтується на використанні максимально ширшого кола доступних джерел. Головним чином ми спиралися на дві групи джерел: наративні та актові. Перша група представлена спогадами (елементи спогадів містили вже перші некрологи), публікаціями В. М. Ястребова. Проте, якісне розкриття будь-якої теми у галузі «особа та установа» неможливе без залучення діловодних матеріалів. Тому нами виявлені та залучені вперше до біографістики матеріали про студентські роки В. М. Ястребова, що зберігаються у 45 фондів («Новоросійський університет») Державного

архіву Одеської області. Ці дані суттєво доповнюються спогадами В. М. Ястребова про студентські роки, що парадоксально мало залучені до наукового обігу, при тому, що мемуарних джерел про початковий період існування НУ зберіглося обмаль і кожне з них «на вагу золота» (ДАОО. Ф. 150. Оп. 1. Спр. 40, Арк. 29-36). Маємо приклади, так би мовити, «прихованого» використання цих спогадів, але без актуалізації їх значення як окремого мемуарного джерела. Певною мірою це пояснюється тим, що вони зберігаються в архівному фонді О. І. Маркевича, але не каталогізовані в окрему справу. Спогади були написані В. М. Ястребовим на прохання О. І. Маркевича, який планував їх включити до другого випуску видання «Сборник, издаваемый бывшими воспитанниками Лицея и Университета» (Маркевич, 1900).

Проте, другий випуск так і не був зібраний та оприлюднений, а відтак поповнив чималу «колекцію» одеських нереалізованих інтелектуальних проєктів. Текст В. М. Ястребова, таким чином, дозволяє частково реконструювати зміст цього нереалізованого проєкту. Дуже важливе значення має наративний текст, не врахований до нас, що є випускною студентською роботою В. М. Ястребова (ДАОО. Ф. 45. Оп. 23. Спр. 46).

Методи дослідження. Нами використано низку загальнонаукових та спеціальних методів. Зокрема, головним був біографічний метод, що дозволив виявити спільне та особливе у долі вченого, у становленні його особистості. Велике значення для реконструкції конкретних обставин навчання В. М. Ястребова у Новоросійському університеті мав мікроісторичний підхід. Також нами використано історико-порівняльний підхід, що дозволив, зокрема, вивити спільне особливо у сприйнятті В. М. Ястребовим своїх умов навчання в НУ, своїх викладачів, порівняно з його сучасниками.

Виклад основного матеріалу. Усі біографи В. М. Ястребова спираються на некролог авторства О.І. Маркевича. На п'яти з половиною сторінках історик зміг відтворити яскравий образ покійного колеги за допомогою як власних вражень, так і згаданих

вище спогадів покійного колеги. Зокрема, О. І. Маркевич згадав і про студентській роки В. М. Ястребова. Найважливіші факти, якими поділився О. І. Маркевич, можна підсумувати таким чином: 1) роки навчання – 1872 – 1876 (цей факт О. І. Маркевич навів дещо раніше у своїй фундаментальній історії про перше 25-річчя існування Новоросійського університету); 2) приналежність В. М. Ястребова до студентів, які були фанатично захоплені наукою, що відбивалось передусім у читанні «запоєм»; 3) О. І. Маркевич, що був гімназійним вчителем, познайомився з В. М. Ястребовим у 1874 р. та щедро наділяв студента-старшокурсника книгами зі своєї багатой бібліотеки; 4) найбільше В. М. Ястребов захоплювався лекціями Р. В. Орбинського з історії філософії. Цікавився лекціями В. І. Григоровича та П. К. Бруна; 5) у професора Ф. І. Успенського працював над кандидатською дисертацією (дипломною роботою) з історії імператора Фридриха II Гогенштауфена; 6) традиційно для більшості студентів В. М. Ястребов мав фінансові труднощі, переймався наданням приватних уроків, але при тому допомагав ще біднішим товаришам, жертвував на загальностудентські потреби. В нашому розпорядженні, що природно для до-фотографічної доби, немає студентської світлини, але її певною мірою компенсує текстовий портрет, окреслений О. І. Маркевичем: «невеликий на зріст, не дуже вродливий, з темним кольором обличчя, в окулярах, але обличчя його було таким виразним, жвавим та озарялося такою приємною посмішкою, що любо було на нього дивитися» (Маркевич, 1900: 43).

Попри важливість та виразність цих фактів, вони, вочевидь не дають повноцінної картини студентського життя, а відтак і становлення особистості В. М. Ястребова.

Найранішим одеським актовим документом про В. М. Ястребова, природно, є його заява про вступ до вишу серпня 1872 р. У заяві випускник Самарської гімназії (нині в РФ) повідомляв, що не має поки що гімназійного атестату та просив в разі відсутності можливості включити його до числа студентів, надати йому право бути вільнослухачем на основі гімназійного посвідчення (ДАОО. Ф. 45. Оп. 4. Спр. 1840. Арк. 73).

В. М. Ястребов навчався у період в історії НУ, який можна вважати початковим. Сучасники зображували його як «добу героїв», найкращий період НУ, коли в ньому блистали такі корифеї як І. М. Сеченов, І. І. Мечников, О.О. Ковалевський, В. І. Григорович. Історичне відділення, як і увесь історико-філологічний факультет, на якому навчався В. М. Ястребов було найменшим у структурі НУ. Разом з ним навчалися лише ще 6 студентів. Найбільш успішну кар'єру в науці зробив Д. М. Овсяніко-Куліковський. У своїх спогадах він не забув згадати про В. М. Ястребова серед студентів, що займалися акуратно та наполегливо (Овсяніко-Куліковський, 1989: 390).

З третього на четвертий курс В. М. Ястребова перевели у 1875 році з найнижчим балом серед усіх студентів його курсу (3, ^{6/4}). Така неуспішність обійшлася В. М. Ястребову дорого: факультетська рада відмовила йому на цій підставі у проханні про надання стипендії і обмежилась тільки одноразовою допомогою (ДАОО. Оп. 22. Спр. 17. Арк. 14, 22).

На початку жовтня 1875 р. у листі до Правління НУ декан історико-філологічного факультету І. С. Некрасов повідомляв про те, що 29 вересня 1875 р. факультет постановив клопотати перед Правлінням про надання одноразової матеріальної допомоги студенту 4-го курсу В. М. Ястребову, мотивуючи рішення тим, що студент має позитивну репутацію на факультеті, але змушений давати приватні уроки, що негативно впливає на його навчально-наукові студії (ДАОО. Ф. 45. Оп. 4. Спр. 2945. Арк. 67).

Судячи з оцінок 1876 року за всесвітню історію, ситуація виправилась (отримав максимальну 5, у відомості стоять підписи професорів П. К. Бруна, В. М. Войтковського, М. П. Смірнова) (ДАОО. Ф. 45. Оп. 19. Спр. 717. арк. 39). 24 січня 1875 року В. М. Ястребов отримав посвідчення на право викладання у приватних домах (ДАОО. Ф. 45. Оп. 4. Спр. 2952. арк. 1, 7).

У засіданні історико-філологічного факультету 27 травня 1876 р. було проведено скорочені випробування на звання вчителя гімназії. Студенту четвертого курсу В. М. Ястребову було запропоновано такі

теми: 1. Пелопонеська війна та Перикл. 2. Гарденберг, Штейн та Шорнгорст 3. Перетворення Петра Великого у Російській церкві 4. Малоросія та південноруські землі за Єлисавети Петрівни. Усі відповіді були оцінені «цілком задовільно», що засвідчив М. П. Смірнов. Свої підписи поставили й інші члени факультету: І. С. Некрасов, В. Н. Юргевич, В. І. Григорович, В. М. Войтковський, Л. Ф. Воеводський (ДАОО. Ф. 45. Оп. 4. Спр. 2972. Арк. 33, 51). У червні 1876 року В. М. Ястребов отримав посвідчення на право викладання.

Найціннішим джерелом є спогади В. М. Ястребова про його навчання в НУ, головним чином, крізь сприйняття своїх викладачів. Перш за все, подібно до усіх інших студентів 1860-х – 1870-х років, він загадав про професора кафедри слов'янських мов В. І. Григоровича (ДАОО. Ф. 150. Оп. 1. Спр. 40. Арк. 29-30).

Він зазначав, що мовлення професора були швидким, заняття мали вигляд семінарів, під час яких студенти аналізували уривки рукописів та віршів. Професор наполягав, аби кожен студент вивчив хоча б одну із слов'янських мов. В. М. Ястребов обрав для вивчення сербську мову. Вивчення мов шляхом порівняльного методу зачарувало його після років механічного зубріння у гімназії. Яскравим є опис відвідин В. М. Ястребовим разом з групою студентів квартири В. І. Григоровича. Під час зустрічі зі студентами на їх прохання професор задиктував їм «шпаргалки» для підготовки до свого ж іспиту. Спогади В. М. Ястребова цілком збігаються з широко розтиражованим іншими мемуаристами образом В. І. Григоровича як особи цілковито зануреної в науку, такого собі ченця. В. М. Ястребов відіграв одну з вирішальних ролей у похованні В. І. Григоровича у Єлизаветграді та встановленні йому там пам'ятника.

Глибокий слід у світогляді В. М. Ястребова залишив професор історії філософії Р. В. Орбинський. В. М. Ястребов так добре засвоїв його лекції, що коли його товарищі студенти перед іспитом відвідували його, він, лежачи на ліжку, підказував їм чим починаються і закінчуються сторінки записаних ним лекцій Р. В. Орбинського. Під впливом Р. В. Орбинського В. М. Ястребов прочитав у

Публічній бібліотеці твір Куно Фішера про Спінозу та про французьких енциклопедистів. Проте, студента глибоко вразив висновок останньої лекції професора: прогреса та щастя немає, все відносно. За дорученням студенських товарищів В. М. Ястребов відвідав професора та передав йому фотопортрети випускників, а у відповідь отримав фотопортрети професора (ДАОО. Ф. 150. Оп. 1. Спр. 40. Арк. 32-34).

В. М. Ястребов тепло відгукувався про професора П. К. Бруна, який читав курс історії середньовіччя та спецкурс з історії великих географічних відкриттів. Молодий вчений консультувався в П. К. Бруна під час відвідин квартири професора (ДАОО. Ф. 150. Оп. 1. Спр. 40. Арк. 34-35). І В. І. Григорович, і П. К. Брун постають в спогадах В. М. Ястребова та інших випускників НУ того часу як доброзичливі, щирі у відносинах зі студентами. Декілька теплих слів залишив В. М. Ястребов про професора історії російської літератури та декана І. С. Некрасова. На відміну від спогадів про двох згаданих професорів, І. С. Некрасов у пам'яті сучасників не мав такого однозначно позитивного образу (ДАОО. Ф. 150. Оп. 1. Спр. 40. Арк. 36).

Сам В. М. Ястребов та автори усіх текстів про нього значну увагу приділяли його «лебединій пісні» в НУ – кандидатській, випускній, роботі. Але рідко коли правильно називається її назва і зовсім не розкрито зміст, що дозволяє твердити, що ця робота досі невідома дослідникам. Історик працював над текстом роботи вже працюючи на посаді вчителя елісаветградської гімназії. Керівником В. М. Ястребова був Ф. І. Успенський, що дозволяє досить формально зарахувати його до раннього періоду школи видатного візантиніста. Проте, відносини між ними не були глибокими і значно поступалися зв'язкам з вище згаданими професорами. Західноєвропейська медієвістика не стала галуззю зацікавлень В. М. Ястребова і не була провідною і для самого Ф. І. Успенського. Втім, до тематики Ф. І. Успенського дотична одна з робіт В. М. Ястребова – про Херсонес Таврійський. Протокол засідання факультету 14 січня 1877 року чітко вказує на те, що головну роль у долі роботи відіграв П. К. Брун, адже саме за його відгуком В. М. Ястребов отримав

ступінь кандидата (ДАОО. Ф. 45. Оп. 4. Спр. 2545 (1876 р.). Арк. 19). Тому саме його можна вважати його головним «хресним батьком» у науці, тим більше враховуючи спогади самого В. М. Ястребова. Щоправда, згідно з цими ж спогадами, участь П. К. Бруна у процесі підготовки роботи обмежилась переглядом вже готового тексту та наданням загальнонаукових порад. Проте, цей факт є одним з численних свідчень про формування школи П. К. Бруна, що потребує додаткових досліджень.

26 грудня 1876 року В. М. Ястребов подав прохання декану про розгляд свого кандидатського твору. Він зазначав, що строк подання твору пропущений як через хворобу, так і тому, що впродовж п'яти місяців був сильно зайнятий сторонніми роботами в якості викладача Єлизаветградського реального училища та жіночої громадської гімназії (ДАОО. Ф. 45. Оп. 19. Спр. 11. Арк. 1).

Робота, яку В. М. Ястребов надав до факультету у грудні 1876 р. і на цій підставі був затверджений у січні наступного року кандидатом мала назву: «Хрестовий похід Фридриха II Гогенштауфена» (ДАОО. Ф. 45. Оп. 23. Спр. 46). Відтак, йшлося про шостий хрестовий похід 1228 – 1229 років. 52-сторінкова праця мала 10 розділів, часто невеликих і тому навряд чи таку структуру можна вважати виправданою. Як і часто в історіографії того часу назви розділів теж не відзначалися чіткістю. Перший розділ праці мав назву «Обставини сходження на престіл Фридриха II». У другому розділі з дещо розмитою назвою «Виховання Фридриха та можливе ставлення його до курії» автор» використовував психогенетичний підхід та виявляв генезу конфлікту німецького імператора за Папським престолом, при тому стоячи на бік імператора. У третьому, четвертому, п'ятому, шостому розділах («Передсмертна діяльність Іннокентія III щодо хрестового походу», «Гонорій III та необхідність для хрестового походу», «Ставлення Фридриха II та Гонорія щодо хрестового походу», «Григорій IX та його відношення з імператором до відплиття останнього») автор зосередився на висвітленні політики римських пап. Сьомий, восьмий, дев'ятий та, останній, десятий, розділи («Фридрих II на шляху до Палестини», «Ситуація у Сирії

перед прибуттям Фридриха II», «Імператор Фридрих II у Сирії», «Події у південній Італії у 1229 – 1230 роках») були присвячені власне хрестовому походу. Завершувалась праця чотирма додатками: перекладеними на російську мову середньовічними документами.

Закономірно, що автор головним чином зосередився на розкритті взаємин Фридриха та Римської Курії. Робота має суто описовий, фактично літописний стиль. Сучасного читача може закономірно вразити відсутність у дисертації В. М. Ястребова висновків, що тоді було досить поширеним явищем, адже від студента не вимагались концептуальні узагальнення, а суто позитивістська компіляція та переклад джерел та літератури з іноземних мов. Втім, автор намагався «розцвітити» свій виклад висловами на кшталт «корона ще не міцно сиділа на голові» і т.п. Загалом, використовуючи психологічний метод, В. М. Ястребову вдалося показати, що особливості шостого хрестового походу були зумовлені протиріччями між імператором та Римським Престолом.

Висновки. Одеський університет мав велике значення для становлення особистості В. М. Ястребова. На основі вищевказаних джерел можна запропонувати більш чітку «ієрархію» викладачів, що вплинули на долю В. М. Ястребова: П. К. Брун, Р. В. Орбинський, В. І. Григорович, І. С. Некрасов, Ф. І. Успенський. Окрім університетських викладачів, велике значення мав на той момент гімназійний викладач О. І. Маркевич. Спілкування з прихильними до української культури В. І. Григоровичем, О. І. Маркевичем і, припустимо, членами української одеської громади Л. А. Смоленського сформувало позитивний образ В. М. Ястребова – росіянина, що відчув зацікавлення та симпатію до українського народу та культури. Про цей факт він часто рефлексував у своїй епістолярії, зокрема, у листі до М. Ф. Сумцова вигукнув з приводу обмежень у Російській імперії для українського друку: «Неужели и мне – кацапу, искать в Галиции? – что делать?» (Тупчієнко. 2010: 126). Звичайно, не можна зображувати студентський досвід В. М. Ястребова як виключно позитивний і безхмарний. З його спогадів випливає, що усі згадані професори могли б докласти ще більші

зусилля у напрямку опікування його долею. А згадана вище остання лекція Р. В. Орбинського, що глибоко закарбувалась в його пам'яті, могла посилити душевну неврівноваженість вченого, стати одним з чинників, що підштовхнув В. М. Ястребова, враховуючи його генетичну схильність (самогубство батька), до трагічної розв'язки. Навчання в Одесі заклало основи співробітництва В. М. Ястребова з одеським науковим середовищем впродовж усього його подальшого життя. І хоча він не належав до найспішніших студентів, «зірок», на отриманій під час навчання інтелектуальній базі у подальшому, на жаль, нетривалому своєму житті він значною мірою зміг підвищити свій рівень. В цьому плані він схожий на іншого випускника НУ, відомого кримознавця Федіра Лашкова.

Список використаних джерел і літератури

Бракер, 1929 – Бракер Н. Володимир Миколаєвич Ястребов (До тридцятих роковин смерті) // Україна. К., 1929. Березень-квітень. С. 80–91.

Випускники, 2019 – Випускники Одеського національного університету імені І. І. Мечникова: енциклопед. слов. / Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, Наук. б-ка ; авт. вступ. ст. та гол. ред. І. М. Коваль ; відп. ред. М. О. Подрезова ; редкол.: В. В. Глебов [та ін.] ; бібліогр. ред. О. С. Мурашко ; упоряд.: В. П. ружина, В.В. Самодурова. Одеса : ОНУ, 2019. 700 с.

ДАОО – Державний архів Одеської області. Ф. 45. Оп. 4. Спр. 1840.

ДАОО – Державний архів Одеської області. Ф. 45. Оп. 4. Спр. 2545 (1876 р.).

ДАОО – Державний архів Одеської області. Ф. 45. Оп. 4. Спр. 2945.

ДАОО – Державний архів Одеської області. Ф. 45. Оп. 4. Спр. 2952.

ДАОО – Державний архів Одеської області. Ф. 45. Оп. 4. Спр. 2972.

ДАОО – Державний архів Одеської області. Ф. 45. Оп. 19. Спр. 11.

ДАОО – Державний архів Одеської області. Ф. 45. Оп. 19. Спр. 717.

ДАОО – Державний архів Одеської області. Ф. 45. Оп. 22. Спр. 17.

ДАОО – Державний архів Одеської області. Ф. 45. Оп. 23. Спр. 46.

ДАОО – Державний архів Одеської області. Ф. 150. Оп. 1. Спр. 40.

Карповець, 1997 – Карповець Н. Листування В. Ястребова і Ф. Вовка // Берегиня. 1997. № 1–2. С. 110–126.

Маркевич, 1900 – Маркевич А.И. В.Н. Ястребов // Записки Одесского общества истории и древностей. 1900. Т. XXII. Некрологи. С. 43-48.

Овсяннико-Куликовский, 1989 – Овсяннико-Куликовский Д.Н. Литературно-критические работы. В 2-х т. Т. 2. Из Истории русской интеллигенции. Воспоминания. Сост., подгот. текста, примеч. И. Михайловой. М.: Худож. лит., 1989. 526 с.

Семенов-Зусер, 1947 – Семенов-Зусер С.А. Опыт историографии скифов. Харьков: Мистецтво, 1947. Ч. 1: Скифская проблема в отечественной науке. 1692-1947. 1947. 192 с.

Собчук, 2019 – Собчук О. Листи В. Ястребова як важливе джерело для вивчення особистості вченого // Між Бугом і Дніпром: науково-краєзнавчий вісник Центральної України / Кіровоград. обл. орг. Націонал. спілки краєзнавців України, Держ. архів Кіровогр. області; ред. О. О. Бабенко [та ін.]. Кропивницький, 2019. Вип. 11. С. 43-47.

Собчук, 2015 – Собчук О. В. Володимир Миколайович Ястребов і "Київська Старовина". Кіровоград : [б. в.], 2015. 29, [1] с.

Тупчієнко, 2010 – Тупчієнко М.П. Лист В.М. Ястребова М. Ф. Сумцову в останній рік життя // Краєзнавчий вісник Кіровоградщини. Вип. V. Кіровоград, 2010. С. 120-126.

Філоненко, 2015 – Філоненко О. Науково-педагогічна спадщина В. М. Ястребова // Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Сер.: Педагогічні науки. 2015. Вип. 140. С. 157-159.

Шляховий, 2013 – Шляховий, К. Володимир Миколайович Ястребов (1855-1898). Спроба біографічного дослідження // Стежинами пам'яті. З історії краєзнавчого руху на Кіровоградщині / укл. Л. Гайда. Кіровоград, 2013. Вип. 1. С.141-144.

Янчуков, 2005 – Янчуков С.М. З іменем Володимира Ястребова. Кіровоград: Центрально-Українське видавництво, 2005. 180 с.

References

Braker, 1929 – Braker N. Volodymyr Mykolaievych Yastrebov (Do trydtsiatykh rokovyn smerti) [Volodymyr Mykolayovych Yastrebov (To the thirtieth anniversary of his death)]. Ukraina. K., 1929. Berezen-kviten. s. 80–91. [in Ukrainian].

Vypuskniky Odeskoho natsionalnoho universytetu imeni I. I. Mechnykova: entsyklopedychnyi slovnyk [Graduates of Odessa I.I. Mechnikov National University. Odesa. 2019. 700 s. [in Ukrainian].

Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of Odessa region]. F. 45. Op. 4. Spr. 1840.

Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of Odessa region]. F. 45. Op. 4. Spr. 2545 (1876 r.).

Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of Odessa region]. F. 45. Op. 4. Spr. 2945.

Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of Odessa region]. F. 45. Op. 4. Spr. 2952.

Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of Odessa region]. F. 45. Op. 4. Spr. 2972.

Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of Odessa region]. F. 45. Op. 19. Spr. 11.

Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of Odessa region]. F. 45. Op. 19. Spr. 717.

Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of Odessa region]. F. 45. Op. 22. Spr. 17.

Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of Odessa region]. F. 45. Op. 23. Spr. 46.

Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti [State Archives of Odessa region]. F. 150. Op. 1. Spr. 40.

Karpovets, 1997 – Karpovets N. Lystuvannia V. Yastrebova i F. Vovka [Correspondence of V. Yastrebov and F. Vovk]. Berehynia. 1997. № 1–2. s. 110–126. [in Ukrainian].

Markevych, 1900 – Markevych A.Y. V.N. Yastrebov. Zapysky Odesskoho obshchestva ystoryy y drevnostei [Notes of the Odessa Society of History and Antiquities]. 1900. t. XXII. Nekrolohy. s. 43-48. [in Russian].

Ovsianyko-Kulykovskiy, 1989 – Ovsianyko-Kulykovskiy D.N. Lyteraturno-krytycheskye raboty [Literary-critical works]. t. 2. Iz istorii russkoi intellihentsii. Vospomynania [From the History of the Russian intelligentsia. Memories]. M., 1989. 526 s. [in Russian].

Semenov-Zuser, 1947 – Semenov-Zuser S.A. Opyt istoriografii skifov. Skifskaya problema v otechestvennoj nauke. 1692-1947 [Experience of Scythian historiography. The Scythian problem in domestic science]. Har'kov. 1947. 192 s. [in Russian].

Sobchuk, 2019 – Sobchuk O. Lysty V. Yastrebova yak vazhlyve dzherelo dlia vyvchennia osobystosti vchenoho [Letters of V. Yastrebov as an important source for studying the personality of a scientist]. Mizh Buhom i Dniplom: naukovokraieznavchyi visnyk Tsentralnoi Ukrainy [Between the Bug and the Dnieper: scientific and local lore bulletin of Central Ukraine]. Kropyvnytskyi, 2019. vyp. 11. s. 43-47. [in Ukrainian].

Sobchuk, 2015 – Sobchuk O.V. Volodymyr Mykolaiovych Yastrebov i "Kyivska Starovyna" [Volodymyr Mykolayovych Yastrebov and Kyiv Antiquity]. Kirovohrad, 2015. 29 s. [in Ukrainian].

Tupchiienko, 2010 – Tupchiienko M.P. Lyst V.M. Yastrebova M. F. Sumtsovu v ostannii rik zhyttia [Letter V.M. Yastrebova M.F. Sumtsovu in the last year of life]. Kraieznavchyi visnyk Kirovohradshchyny [Local lore bulletin of Kirovograd region]. Vyp. V. Kirovohrad, 2010. s. 120-126. [in Ukrainian].

Filonenko, 2015 – Filonenko O. Naukovo-pedahohichna spadshchyna V. M. Yastrebova / O. Filonenko [Scientific and pedagogical heritage of VM Yastrebov]. Naukovi zapysky [Scientific notes]. 2015. vyp. 140. s. 157-159. [in Ukrainian].

Shliakhovyi, 2013 – Shliakhovyi, K. Volodymyr Mykolaiovych Yastrebov (1855-1898). Sproba biohrafichnoho doslidzhennia [Volodymyr Mykolayovych Yastrebov (1855-1898). An attempt at biographical research]. Stezhynamy pamiaty. Z istorii kraieznavchoho rukhu na Kirovohradshchyni [Paths of memory. From the history of the local lore movement in the Kirovograd region]. Kirovohrad, 2013. vyp. 1. s.141-144. [in Ukrainian].

Yanchukov, 2005 – Yanchukov S.M. Z imenem Volodymyra Yastrebova [With the name of Volodymyr Yastrebov]. Kirovohrad, 2005. 180 s. [in Ukrainian].